

MIKLÓS NÓRA*

DIVATTANÁCSADÓ ÉS KRITIKUS:
HATVANY LILI BÁRÓNŐ PORTRÉJA
A SZÍNHÁZI ÉLET CIKKEI ALAPJÁN

Kulcsszavak: *Hatvany Lili; divattanácsadó; Színházi Élet; kritikus;
1920-as évek Magyarország*

BEVEZETÉS

Kutatásom kezdeti fázisának jelentőségteljes tapasztalata volt az, hogy terjedelmes (és a saját korában világhírű) életműve ellenére Hatvany Lili (1890–1968) életútját illetően korántsem egyszerű megbízható forrásból információkra találni. A szerzőnő életrajzi adatairól a *Magyar zsidó lexikon* és a *Magyar életrajzi lexikon* egy-egy rövid szócikke tesz említést, amelyek a következőket tartják kiemelendőnek életével és alkotói munkásságával kapcsolatban:

„H. Lili bárónő, író, szül. Budapesten 1890. H. Deutsch József báró leánya. *Noé bárkája* c. színművével tűnt fel, amelyet 1918. mutatott be a Belvárosi Színház. Első sikerét nyomon követte több színdarab, regény és elbeszélés. Nagykultúrájú, szellemes megfigyelő és kétségtelen, hogy a magyar nőírók között egyike a legkülönbeknek.”¹

„Hatvany Lili (Hatvan, 1890. jún. 8. – New York, 1968. okt. 7.): író. A Színházi Élet kritikusaként működött a húszas években. Regényeket, színdarabokat publikált, amelyekben a nagypolgárság

* MIKLÓS NÓRA (2003) mesterképzős hallgató, BBTE, BTK, Kolozsvár, miklosnora@yahoo.com

1 *H. Lili = Magyar Zsidó Lexikon*. Szerk. ÚJVÁRI Péter. Zsidó Lexikon, Bp., 1929. Online elérhető: <https://www.mek.oszk.hu/04000/04093/html/0355.html>. (Utolsó megtekintés: 2025. 06. 06.)

életét, jellegzetes alakjait ábrázolta. Színművei német és olasz nyelven is megjelentek. A harmincas évek végén Amerikába emigrált. New York-ban telepedett le; sem írói, sem politikai tevékenységét nem folytatott”.²

Szemléletesnek tartom, hogy a *Magyar zsidó lexikon* idézett szócikke még Hatvany életében, 1929-ben látott napvilágot, amikor ő maga aktív, kitüntetett szereplője volt a magyarországi elitnek és a korabeli kulturális életnek. Az elmúlt évszázadban nem született olyan Hatvany Livel kapcsolatos irodalom- vagy kultúratudományi munka, amely körvonalazta volna (divat)sajtó- és színháztörténeti jelentőségét.³ A hiány minden bizonnyal egy tágabb kulturális jelenség felől értelmezhető: nemcsak magyar, de összeurópai viszonylatban is az látszik, hogy az 1920–1940 között alkotó zsidó nőszírművészek egy része a történelmi katasztrófák következtében kiesett a köztudatból, az irodalmi kánonból.⁴ Ennek ellenére Hatvany Lili esetében mégis érthetetlennek tűnik az őt és műveit tematizáló tanulmányok egy évszázados hiánya: egyfelől azért, mert korának kiemelkedő, már-már bálványozott szerzője volt, akiről munkatársai és kritikusai kivétel nélkül szuperlatívuszokban beszéltek (akárcsak az előbbiekből idézett szócikk is: „a magyar nőírók közül egyike a legkülönbeknek”), másfelől azért, mert olyan terjedelmes és rendkívül sokoldalú életmű az övé, amelynek sikere már keletkezésének idején messze túlmutatott Magyarország és Európa határain – megannyi drámáját játszották a korabeli német, olasz és New York-i színtársulatok is.

Fontosnak tartom megemlíteni, hogy noha irodalom- és színháztörténeti tanulmányokat kevésbé, napjaink online zszurnalisztikájában több olyan tudomány-népszerűsítő cikket is olvashatunk Hatvanyról, amelyek kortárs csavarokkal örököltik tovább a húszas-harmincas évek kritikusainak beszédmódját. A divatlapokban megjelent szövegek értelmezik Hatvany Lili korabeli divattanácsait, bemutatják irigylésre

2 *Hatvany Lili = Magyar életrajzi lexikon*. Szerk. KENYERES Ágnes. Arcanum Kézírásvár. Online elérhető: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/h-75B54/hatvany-lili-75C9C/>. (Utolsó megtekintés: 2025. 06. 06.)

3 Divatszakkértői munkásságáról röviden olvashatunk F. Dózsa Katalin művészettörténész *Leűnt idők, eltűnt divatok* című könyvében. Ezen írások azonban nem tárgyalják Hatvany Lili drámaírói és színikritikusi mivoltát, nem teszik központivá a *Színházi Élet* szerkesztésében betöltött szerepét.

4 *A Zsidó női írók Ausztriában: életük, sorsuk és munkásságuk* című (Mag. Dr. Susanne Blumesberger által vezetett) ausztriai projekt célja például az, hogy újra láthatóvá tegye az 1920–1940 között alkotó zsidó származású női írókat. A kutatócsoport olyan, a korabeli Ausztriában alkotó zsidó nőszírművészek életművét szeretné rehabilitálni, újra láthatóvá tenni, akik a második világháború történéseinek következtében feledésbe merültek. Lásd bővebben: <http://biografia.sabiado.at/juedische-schriftstellerinnen-oesterreichs-%e2%80%a8ihr-leben-ihr-schicksal-und-ihr-schaffen%e2%80%a8/>. (Utolsó megtekintés: 2025. 06. 06.)

méltó életstílusát és kortárs divatszerkesztőkkel/divatinfluenszerekkel állítják párhuzamba alakját:

„Divatikon volt, okos, gazdag, szellemes, világot látott, több nyelven beszélt, fordított, kritikákat, tudósításokat, színdarabokat, regényeket írt. Mindig tudta, mi illik, mit diktál a jó ízlés, úgy, hogy abba belefértjen egy kis fricska is. Mintha Anna Wintourt, a *Vogue* legendás főszerkesztőjét, a *Szex és New York* Carrie Bradshaw-ját, meg néhány sztár gasztrobloggert gyúrnánk össze egy személlé, a múlt század húszas-harmincas éveiben”.⁵

Noha a fenti idézet egy meglehetősen huszonegyedik századi keretbe helyezi őt, a humoros állítások egy mai olvasó számára is nyilvánvalóvá tehetik a korát kétségkívül meghaladó Hatvany Lili jelentőségét.

A körvonalazott irodalom- és sajtótörténeti hiány valamiképpen betöltésének igényével jelen kutatás célja Hatvany Lili portréjának megrajzolása a *Színházi Élet* 1918 és 1938 között született, a színházi és a divatvilágot tematizáló írásai alapján. A színház és a divat a korabeli társasági élet kulcsfontosságú terepei voltak: Hatvany egyszerre volt e két lényeges mező sajtójának kitüntetett tárgya és értő kritikusa. E két társadalmi-kulturális szféra a húszas években szorosan összefonódott, színház és divat ekkor kölcsönösen feltételezték egymást – úgy gondolom, hogy Hatvany Lili szerzősége ezen összefonódásban teljesedett ki, és ezen kettősség felől szemlélve válhat érthetővé. Ennek fényében a vizsgált korpusznak egyaránt részét képezik a Hatvanyról és a Hatvany által írt tudósítások, kritikák. Egy, a két említett társadalmi-kulturális szféra felől megírt portré nemcsak Hatvany Lili mindennapjaira és alkotói/lapszerkesztői mivoltára világíthat rá, de igazolhatja (színi)kritikusi, drámaírói és divattanácsadói jelentőségét is, amely indokoltá teheti drámáinak rehabilitálását, továbbá magyar és amerikai recepciójának jövőbeni kutatását.

HATVANY LILI ÉS A HÚSZAS–HARMINCAS ÉVEK DIVATVILÁGA

A *Színházi Élet* Hatvany Lili ruházkodását tematizáló cikkeiből nemcsak a szerzőnő öltözködési szokásairól nyerhetünk képet, de a korabeli divatvilág és a fővárosi elit életének belső működéseiről is, lévén, hogy az öltözködéskultúra szorosan összefüggött a *high society* reprezentációs eseményeivel (színházi premerek, operaházi bemu-

5 ELEK Lenke: *Carrie Bradshaw Budapesten, a '30-as években: ő volt Hatvany Lili bárónő*. Dívany (2021). Online elérhető: <https://divany.hu/vilagom/hatvany-lili/>. (Utolsó megtekintés: 2025. 06. 06.)

tatók, estélyek, bálók).⁶ Ebből kifolyólag a hetilap rendszerint párhuzamosan beszélt Hatvany Lili ruházkodásáról, társasági életéről, alkotói szerepéről, és ezáltal összefésülte a divatszakértői, bárónői és drámaírói mivoltát. Tanulmányomban a húszas-harmincas évekbeli divatvilág és Hatvany Lili kapcsolatát három szövegegység felől vizsgálom, melyek a következők: a *Színházi Élet* 1918 és 1928, illetve 1928 és 1938 közötti, Hatvany Liliről született írásai, továbbá a szerző *Öltözködés és divat* című kötetében megjelent szövegei.

A HETILAP HATVANY LILIRŐL SZÓLÓ CIKKEI (1918–1928)

A húszas évek elején a *Színházi Élet* főként *Noé bárkája* című drámájának próbafolyamata apropóján írt Hatvany Liliről. A debütdarab megjelenésének időszakában Hatvany Lili színházi tevékenységei kerültek a lap figyelmének előterébe, azonban az íróknak-kritikusoknak már kezdetekben nehezebb esett elvonatkoztatni a drámaszerző szépségétől és divatügyekben való tájékozottságától:

„Még néhány szót a szerzőről. Hatvany Lili bárónő ott van minden próbán, fáradhatatlanul dolgozik, segít, fölvilágosít és főleg azok a tanácsai, melyeket toalettügyekben ad, igazán megbecsülhetetlenek.”⁷

„Hétfőn volt az első próba, és Hatvany Lili majdnem olyan izgatott volt, mint amilyen szép. Darvas Lili, a főszereplő, nagyon bízik a nagy sikerben, de szerintem még biztosabb volna a nagy siker, ha a szerző minden előadáson kijönne vele a lámpák elé”.⁸

Míg az előbbi idézet 1918-ban jelent meg egy, kimondottan a debütdarab próbájáról szóló cikkben, addig az utóbbi 1922-ben látott napvilágot a hetilap *Intim Pista* címet viselő humorrovatának részeként. Az időbeli különbség, a megjelenés helyében való eltérés, illetve az idézetek stílusának eltérése azt szemlélteti, hogy noha kezdetekben pusztán a divatügyekben való jártassága miatt hangsúlyozódott Hatvany nem drámaírói mivolta, idővel divattanácsadói-bárónői minősége olyannyira jelentőség-

6 FEJES Katalin: *A nő, aki az 1930-as években diktálta és irányította a divatot: Guthy Böske*. Médiakutató XXIII(2022). 3–4. sz. 141. Online elérhető: https://mediakutato.hu/cikk/2022_03_osz_tel/11_a_no_aki_az.pdf. (Utolsó megtekintés: 2025. 06. 06.)

7 *A Noé bárkája próbáján*. Színházi Élet VII(1918). 17. sz. 23. Online elérhető: https://adt.arcanum.com/ro/view/SzinhaziElet_1918_17/?pg=0&layout=s. (Utolsó megtekintés: 2025. 06. 06.)

8 *Intim Pista*. Színházi Élet XI(1922). 15. sz. 37. Online elérhető: https://adt.arcanum.com/ro/view/SzinhaziElet_1922_15/?pg=0&layout=s. (Utolsó megtekintés: 2025. 06. 06.)

teljessé vált színházi körökben is, hogy a vicc szerint pusztán megjelenésével, szépségével garantálhatta volna műve sikerét. Tényleges divatügyben a hetilap először 1918 januárjában írt a szerzőnőről – ebben a cikkben a párizsi és a pesti divatszalonok közötti közvetítő szerepét hangsúlyozták. Az írásból az derül ki, hogy Hatvany Lili nemcsak szerzője, de beszerzője is volt a budapesti színházaknak, amelyekbe valóságos importőrként juttatta el a külföldi divatot:

„A mult évben báró Madarassy Beck Gyulánénak, a szép Hatvany Lili bárónénak sikerült Svájcban – semleges területen – a párizsi szabójával és kalaposnéjával találkozni és e találkozás látható eredményeivel hazatérni, az idén az Operaház egyik művésznője viseli a legújabb párisi divat eredeti termékét, nem is egyet, de kettőt”.⁹

1922-re Hatvany Lili hivatalosan is külsejével vált a *Színházi Élet* tárgyává: ez évben a hetilap szépségversenyt rendezett, amelynek keretein belül az olvasók hétről hétre (a szerkesztőségbe küldött) szavazólapokkal voksolhattak a legszebb és legelegánsabb pesti asszonyra. A hatfordulós verseny Hatvany Lili győzelmével zárult, akit 13 823 szavazattal választottak Pest legszebb és legelegánsabb asszonyává. A szépségkirálynő három évvel később, 1925-ben a *Színházi Élet* fejpályázatának vált versenyzőjévé – ennek fókuszában a korabeli divatos hajviselet, a bubifrizura állt. Az olvasók ennek keretein belül már arról dönthettek, hogy kinek van Pesten a legszebb „bubifeje”:

„Nem hiába áll a közönség érdeklődésének homlokterében a snájdig, bájos bubifej, amely a női arc karakterét oly szokatlan módon nemcsak megváltoztatta, de – mondhatni – teljesen kiforgatta a pár év előtti mivoltából. (...) Nők, férfiak, pestiek és vidékiek egyaránt, sietnek kinyilatkoztatni, hogy kinek a bubifeje áll legközelebb szívéhez és ízléséhez”.¹⁰

A ma már fölöttébb furcsán hangzó megmérettetésen a szerzőnőnek ötödik helyezést sikerült elérnie.¹¹ Mindennek fényében az látszik, hogy – noha eleinte feltett

9 *Entente ruha*. Színházi Élet VII(1918). 1. sz. 4. Online elérhető: https://adt.arcanum.com/ro/view/SzinhaziElet_1918_01/?pg=0&layout=s. (Utolsó megtekintés: 2025. 06. 06.)

10 *Kinek van Pesten a legszebb bubi-feje?* Színházi Élet XV(1925). 17. sz. 106. Online elérhető: https://adt.arcanum.com/ro/view/SzinhaziElet_1925_17/?pg=0&layout=s. (Utolsó megtekintés: 2025. 06. 06.)

11 *Kinek van Pesten a legszebb bubi-feje?* Színházi Élet XV(1925). 20. sz. 92. Online elérhető: https://adt.arcanum.com/hu/view/SzinhaziElet_1925_20/?pg=0&layout=s. (Utolsó megtekintés: 2025. 06. 07.)

szándéka volt színműírói mivoltát előtérbe helyezni – a *Színházi Élet* már a húszas évek első felében cikkezett Hatvany Lili (a színházi próbákon is) nélkülözhetetlen divattanácsairól, szépségéről. A hetilap ilyesféle közeledése minden bizonnyal összefüggésben állt azzal, hogy Hatvany Lili korántsem törekedett arra, hogy pusztán szerzőként működjön a színházi közegben. Bár elsősorban drámaírósága miatt volt jelen, a próbák alkalmával toalett-tanácsokat adott, s beszerzőként arról is ő dönthetett, hogy milyen öltözetek legyenek láthatók a pesti színpadokon.

A HETILAP HATVANY LILIRŐL SZÓLÓ CIKKEI (1928–1938)

A Hatvany Lilivel kapcsolatos perspektívaváltást, a színházról ténylegesen a divatra történő fókuszát helyeződést 1928 hozta el, hiszen Guthy Böske ez évben vált a *Színházi Élet* divatszerkesztőjévé. Fejes Katalin a következőképpen ír Guthy Böske divatszerkesztői jelentőségéről:

„Guthy Böske tíz éves divatújságírói karrierje páratlannak számít az 1930-as évek zsurnalisztikájában. Szinte minden reprezentatív eseményen megjelent, írásaiban a modern nő stílusát formálta, ezért a neve egybefonódott a modern nő imázsával. A zsidó származású újságíró a *Színházi Élet* divatrovatának szerkesztőjeként a társadalmi reprezentáció polgári formáját alakította a magyar társadalomtörténet egy olyan korszakában, amikor az általa képviselt polgári értékrend fokozatosan háttérbe szorult”.¹²

Guthy Böske rendszeres beszámolókat írt a társasági eseményeken megjelenő dámák öltözködéséről – Hatvany Lili rövid idő alatt rovatának visszatérő szereplőjévé vált. Amennyiben a *high society* nőtagjai egy új ruhadarabot választottak kedvencüké, a divatrovat-szerkesztő előszeretettel hozta föl iskolapéldaként a Hatvany viseletét – így, amikor az 1928-as évváró löverseny a szőrmebundák eseményévé avanzsált, Guthy elsőként írta le Hatvany szettjét, aki szürke karakülkabátban és filckalapban érkezett a rendezvényre. A társasági események közül természetesen kitüntetett szereppel bírtak a színházhoz kapcsolódók – Guthy szinte hétről hétre írt Hatvany Lili színházi megjelenéseiről, kihangsúlyozva azok eseményjellegét:

¹² FEJES: *i. m.* 135.

„A nézőtéren a legszebb ruhát Hatvany Lili bárónő viselte, füst-színű taftból. A mult hét eseménye volt ez a ruha, mindenütt beszéltek róla”.¹³

A divatszerkesztő fellépésével kezdődően Hatvany Lili a *Színházi Élet* két rovatának is főszereplőjévé lett: míg egyikben drámaírói teljesítményeiről, addig másikban stílusáról tudtak informálódni az érdeklődők – a szerzőnk ekképpen egyazon időben határozta meg, hogy a (női) nézők mit látnak a pesti színpadon, és hogy milyen öltözetben látják azt, amit. Idővel Hatvany ezen intenzív kettős jelenléte színház és divat különleges összjátékát hozta létre – 1934 júliusában Guthy már arról cikkezett, hogy miképp váltak Hatvany színdarabjainak premierjei valóságos divatbemutatókká, a legjelentősebb pesti divateseményekké:

„A divatesemények között az elmúlt héten kétségtelenül legfontosabbak a Hatvany Lili bárónő premierjére szóló megrendelések voltak”.¹⁴

„A Hatvany-premier mint divatesemény messze túlszárnyalja az idei szezon összes ünnepi eseményeit. Nemcsak a nézőtér készült fel erre az ünnepi estére, a demi-szezon legszenzációsabb toalettjeivel, hanem a színpad is.”¹⁵

A Guthy által leírt jelenség kiválóan szemlélteti Hatvany Lili színműírói és divatdiktátori mivoltának szerves összetartozását. Az *Intim Pista* Guthy Böske rovatát továbbgondolva játékosan világított rá annak tényére, hogy a premiereken ugyanannyira fontos volt Hatvany öltözete, mint maga a színdarab:

„Gondoljanak csak Hatvany Lili premierjeire! Olyan izgatottan várták a bárónő személyes megjelenését, mint magát a darabot. Minden asszony éppen olyan kíváncsi a ruhájára, mint a dialógusaira”.¹⁶

13 GUTHY Böske: *Női szakasz*. Színházi Élet XXIV(1934). 2. sz. 80. Online elérhető: https://adt.arcanum.com/ro/view/SzinhaziElet_1934_02/?pg=0&layout=s. (Utolsó megtekintés: 2025. 06. 06.)

14 Uő: *Női szakasz*. Színházi Élet XXIV(1934). 48. sz. 93. Online elérhető: https://adt.arcanum.com/ro/view/SzinhaziElet_1934_48/?pg=0&layout=s. (Utolsó megtekintés: 2025. 06. 06.)

15 Uő: *Női szakasz*. Színházi Élet XXIV(1934). 49. sz. 83. Online elérhető: https://adt.arcanum.com/ro/view/SzinhaziElet_1934_49/?pg=0&layout=s. (Utolsó megtekintés: 2025. 06. 06.)

16 *Intim Pista*. Színházi Élet XXV(1935). 11. sz. 13. Online elérhető: https://adt.arcanum.com/ro/view/SzinhaziElet_1935_11/?pg=0&layout=s. (Utolsó megtekintés: 2025. 06. 06.)

Noha a húszas évek elején a humorrovat minden bizonnyal tényleg csak a vicc kedvéért helyezte előtérbe a szerzőnő divattanácsait és megjelenését, a harmincas évek közepére ezen jóslat valósággá vált – ha az olvasó ismerte a Guthy-rovat tartalmát, valószínűleg kevésbé találta humorosnak az *Intim Pista* megállapítását. Igaz, hogy részben másmilyen célközönség számára művelte, de a *Színházi Élet* írásaiból az tűnik ki, hogy Hatvany Lili ugyanolyan komolyan vette a drámaírást, mint az öltözködést és *trendsetter*-szerepét. A harmincas évek elejétől Hatvanyinak elsöprő sikere volt New Yorkban is: *Ma este vagy soha* című színdarabjának száz telt házas előadása volt a Broadwayn, és a színmű alapján később Gloria Swanson főszereplésével film is készült. A folyóirat divatrovata külön kitért annak tárgyalására, hogy pontosan mely pesti divatszalonok ruhái jutnak el Amerikába a drámaszerző bőröndjében:

„Hatvany Lili rengeteg ruhát visz magával hollywoodi útjára, ezeknek nagyrészt Couture csinálta. Hatvany Lili, a vérbeli divatdáma tudja, hogy ezek a ruhák elegánsak és jól viselhetők lesznek Amerikában is, hiszen annyi külföldi dáma rendel Pesten a Couturnél ruhát”.¹⁷

Hatvany divatközvetítői szerepe tehát „kétirányúnak” mondható: míg a pesti nőkhez eljuttatta az európai országok legújabb trendjeit, addig a magyarországi divatszalonok alkotásait Hollywoodban tette láthatóvá – ezáltal helyezve azokat a világhírű divatházak öltözetei mellé.

AZ ÖLTÖZKÖDÉS ÉS DIVAT HATVANY-SZÖVEGEI

Nemcsak az ő öltözködéséről írtak, ő maga is gyakran írt divatról, ruházkodásról: négy frappáns szövege (*Kinek és miért öltözködünk?*; *Mit vegyek fel?*; *Kis tanácsadó hölgyeknek*; *A prém, a kalap s a cipőfélék – és élettana*; *A test átgyúrása és hozzáidomítása a divathoz*) az 1936-os *Öltözködés és divat*ban látott napvilágot, amely kötetnek egyazon időben volt szerzője és szerkesztője. Az írásokban olyan, a divatvilágot a mai napig meghatározó problémákról értekezett, mint a költséghatékony stílussteremtés, a kapszulagardrób kialakítása, a test ruhákhoz és a ruha testhez való igazítása vagy a különféle reprezentációs események *dresscode*-jai. Hatvany Lili határozott véleménynyel volt a korabeli divat- és szépségipar jelenségeiről, amelyeket úgy vett igazán

17 GUTHY Böske: *Pesti ruhák külföldi karrierje*. Színházi Élet XXVII(1937). 40. sz. 72. Online elérhető: https://adt.arcanum.com/ro/view/SzinhaziElet_1937_40/?pg=0&layout=s. (Utolsó megtekintés: 2025. 06. 07.)

komolyan, hogy közben lehenyerlő humorral írt róluk. Szövegeiben mellőzte a divat-rovatokra jellemző komolyságot és szigorú objektivitást – szórakoztató írásmódjának köszönhetően írásai úgy voltak informatívak, hogy közben nem untatták az olvasót leltárszerű öltözetleírásokkal: a bohókás passzusok (a nevetésen túl) minden bizonynyal (ön)reflexióra készítették a közönséget.

Kinek és miért öltözködünk? című szövegében Hatvany Lili kifogásolja azon nézetet, miszerint öltözködésükkel a nők a férfiak figyelmét kívánják felkelteni. Álláspontja szerint a nők vagy a nőtársaikkal való versenyért vagy önmagukért öltöznek – szerinte ez utóbbi az ideális motiváció. A női ruházatkodás miértjein túl a szöveg tematizálja a magyarországi kis és nagy divatszalonok (gazdasági) működését, és pontos leírását adja a húszas évek pesti divatbemutatóinak:

„Lassú egymásutánban két szilfid termetű, lengő-libegő járású próbakisasszony végigsétál az új ruha-kreációkban a hölgyek tömött sorai előtt. Az egyes ruhák között hosszú felvonásköz – részben, hogy a kisasszonyok átöltözhessenek, részben hogy a hölgyek tüzetesen megbeszélhessék a látottakat. Olyasmi ez, mint a színházi bemutató, csak sokkal fontosabb és költségesebb”.¹⁸

Ahogyan a fenti idézetből látszik, Hatvany maga is élt a Guthy által körvonalazott színház-divat összejátszással: a színházi premiért párhuzamba állítja a divatbemutatóval, és ez utóbbit az előbbinél jelentősegteljesebbként említi. A szöveg reflektál a ruhatervek szellemi jogtulajdonának problémájára is, amely megfigyelés a mai olvasót a *high fashion* és (*ultra*) *fast fashion* kortárs működésmódjaira emlékeztetheti.¹⁹

„Nagy izgalom a bemutató azért is, mert az ilyenkor megjelenő hölgytömegek közé biztosan becsúszik egy pár *közveszélyes kém* is. Ezeket a kémeket a kis szabónő vagy a konfekció küldi ki. »Lenézik« az előkelő exkluzív modellt, mely másnap aztán olcsó anyagban, olcsó boltok kirakataiban »futkos«”.²⁰

A test átgyúrása és hozzáídomítása a divathoz című írásában Hatvany a szépség- és a divatipar összefüggéseit vizsgálja. A természetesség híveként érvel az Amerikában

18 HATVANY Lili: *Kinek és miért öltözködünk?* = *Öltözködés és divat*. Szerk. uő. Pesti Napló Rt.–Lapkiadó Rt.–Magyarország Napilap Rt., Bp., 1936 (a továbbiakban *Öltözködés és divat*). 11. Online elérhető: https://mtda.hu/books/hatvani_lili_oltozkodes_es_divat.pdf. (Utolsó megtekintés: 2025. 06. 07.)

19 Az (*ultra*) *fast fashion* vállalatok előszeretettel állítják elő a *high fashion* vállalatok ruhaterveit megfizethetőbb áron, de rosszabb minőségben.

20 Uo. 11.

népszerű arcfelvarrás jelensége ellen (amely a kontinensen szerinte „mindennapi kézimunka”), és – természetesen a maga tréfás stílusában – organikus haj- meg arcápolási módokat javasol olvasóinak:

„A masszázs célja, hogy vérbőséget idézzon elő, eltüntesse a puffedséget, üdítsen, frissítsen. Ez az egyetlen eset életünkben, amikor a pofozás frissít és üdít. (...) Az egész pakolás szerintem csak arra jó, hogy közben lehunyj szemmel pihen az ember”.²¹

„A párizsi Antoine – napjaink leghíresebb fodrásza – rumból és tojássárgájából készült sampoot használ, mely olyan illatos, hogy legjobban szeretnénk meginni.”²²

„A ráncellenes gyógyhatású krémek többnyire délamerikai óriás gyíkből készülnek – részemről nem igen bízom bennük. Nincs az az óriás gyík, amely a leghatalmasabb sárkányt, az időt legyőzné.”²³

A szerzőnő komikus írásai kordokumentumokként is olvashatók: az *Öltözködés és divat* írásaiból kirajzolódik előttünk a húszas évek elit nőtársadalmának értékrendje, illetve a korabeli gazdaság szépség- és divatszektorának milyensége.

Guthy Böske Hatvany Liliről szóló cikkeiből arra láthatunk rá, hogy a 20. század elején hogyan kapcsolódott össze a színház- és a divatvilág, milyen átjárások voltak a társasági élet e két lényeges terepe között. Ahogyan a cikkek fókuszaiából látszik, a *Színházi Élet* már kezdetektől fogva ugyanolyan figyelemmel követte a szerzőnő drámaírói pályakezdését, mint a húszas–harmincas évek divatvilágában való jelenlétét: a hetilap már az első, Hatvanyról szóló cikkétől kezdődően szoros összefüggésben tárgyalta divattanácsadói és szerzői minőségét. Amint azt az *Öltözködés és divat* fõntebbi részletei is szemléltetik, Hatvany élt az újságírók által ráruházott divatdiktatori minőség lehetőségeivel, és nem csak passzív szereplőként mutatkozott a divat-eseményeken. Információt gyűjtött a divatszalonok működéséről, aktívan megfigyelte a *high society* nőtagjainak szokásait, és mindezen tudáson túl saját szépségápolási, öltözködési tanácsait is megosztotta olvasóközönségével – az írásokban az a jellegzetes, humoros Hatvany-stílus mutatkozik meg, amely a *Színházi Élet* szerkesztőjeként, kritikusaként is védjegye volt.

21 HATVANY Lili: *A test átgyúrása és hozzáidomítása a divathoz* = *Öltözködés és divat*. 292.

22 Uo. 288.

23 Uo. 294.

HATVANY LILI MINT (SZÍNI)KRITIKUS

Hatvany Lili a *Színházi Élet*ben először 1918-ban, debütdarabjának elsőpró sikere után közölt színikritikát Szomory Dezső *Matuska* című darabjáról. A szövegben előbb szerényen szólt a kritikaírás felelősségéről, majd áttért a dráma pozitívumainak méltatására. A rövid kritikában fontosnak tartotta az arra való reflektálást is, hogy nőként, női kritikusként milyen gondolatai támadtak a *Matuska* és Szomory szerzői munkája kapcsán:

„Én, aki nem férfi szemével néztem a darabot, legnagyobb dícséretül csak azt a kérdést tehetem fel: hogy tudhatja egy férfi ilyen fölényesen, pontosan, majdnem kegyetlenül megírni azt az éhséget, vívódást, fájdalmat, szégyent, ami egy szerelmes asszonyban végbe-megy?”²⁴

Ezt követően hosszú ideig, egészen 1932-ig nem írt kritikát a *Színházi Élet*nek. Ez évben azonban a hetilap útjára indította *Tehetségavatás* című rovatát, amely publikálási lehetőséget biztosított a pályakezdő művészek számára. A szerkesztőségbe érkező művekhez a rovat irodalmi és művészeti szerkesztőbizottságának tagjai fűztek megjegyzéseket – többek közt Kosztolányi Dezső, Karinthy Frigyes és Hatvany Lili is. A felkérésről és a rovat megvalósulásáról a szerzőnő a következőképpen vélekedett:

„A *Tehetségavatás* régi hiányt pótol és sok igazságtalanságot tesz jóvá. Kérek mennél több pályaművet – végre olyan feladathoz jutok, amely nagyon büszkévé és boldoggá tesz”.²⁵

Hatvany Lili valóban örömmel vette a beérkező művek bírálatának feladatát, ezt a *Tehetségavatás* adatai is alátámasztják: a kezdeti lendületet követően (amikor még a felkért művészek mindenike lelkiismeretesen bírálta a műveket) a legtöbb publikált írásnál az ő megjegyzése volt olvasható. Noha a bírálatok rendszerint igazán rövidiek voltak, Hatvany olyan őszinte és tüpontos észrevételeket fogalmazott meg, amelyek egy rendkívül értő olvasóról tanúskodnak:

24 Uő: Szomory Dezső. *Színházi Élet* VII(1918). 42. sz. 6. Online elérhető: https://adt.arcanum.com/ro/view/SzinhaziElet_1918_42/?pg=0&layout=s. (Utolsó megtekintés: 2025. 06. 07.)

25 HATVANY Lili a *Tehetségavatás* rovatban. *Színházi Élet* XXII(1932). 25. sz. 11. Online elérhető: https://adt.arcanum.com/ro/view/SzinhaziElet_1932_25/?pg=0&layout=s. (Utolsó megtekintés: 2025. 06. 07.)

„Erős Ady-hatás, annyira erős, hogy nehéz bírálatot mondani. Persze, hogy tehetséges, de egyénibb irányt kell keresnie”.²⁶ (Vásárhelyi Nagy Antal: *Lelkem romjainál* című művéről)

1934 márciusától kezdődően Hatvany Lilinek lehetősége adódott a rendszeres kritikaírásra, a színikritikusi kibontakozásra, hiszen a folyóirat publikálni kezdte színházi leveleit. Ezen levelekben – amelyek valójában a lap egy különálló színházi rovataként működtek – Hatvany a legfontosabb előadásokról és kortárs színházi történetésekről számolt be (természetesen úgy, hogy röviden mindig kitért a pesti publikum öltözködésére is). A színházi levelekben (akárcsak divattanácsaiban) humorosan és néha fölöttébb ironikusan kritizálta a drámákat, a korabeli színház-, film- és divatvilág jelenségeit. A Vígszínházban bemutatott, Vaszary János által írt *Vörös bestiákról* példának okáért a következőképpen fogalmazott:

„Szerénytelen véleményünk szerint a darabnak az a hibája, hogy a publikum nem szereti, ha az orránál fogva vezetik. A közönség nagykorú (sajnos) és rossznéven veszi, ha a szerző olyasmit mond neki: menjetek csak a másik szobába gyerekek és várjátok meg szépen, míg a gólya elhozta a testvérkét – majd ha itt lesz, csengetünk és bejöhetnek örülni. A Vígszínház publikuma nem hisz a gólyában, nem szeret várni és jelen akar lenni a fontosabb eseményeknél”.²⁷

Beszámolóinak egy különös vonása, hogy többes szám első személyben szólt, mintha a hetilap egész szerkesztőségének nevében beszélt volna; a jelenség azért fölöttébb furcsa, mert a rovat eközben a *Hatvany Lili színházi levele* címet viselte. Írásai és szóban forgó rovata a harmincas évek derekára olyannyira kitüntetett részeivé váltak a lapnak, hogy 1934 novemberében Hatvany Lili már a *Színházi Élet* címlapján szerepelt: a szóban forgó címlapfotón a színpadi függöny előtt láthatjuk őt. A hetilap vonatkozó számában több írás is olvasható volt a szerzőnő *Lánc* című darabjának premierjéről – míg Bethlen Margit színházi levele jelentőségteljes szakmai előrelépésként értelmezte a színművet, addig Guthy divatrovata a bemutatóra készült kalapot elemezte. A folyóirat harmincas évekbeli cikkeiből az is kiderül, hogy Hatvany Lili ekkor már a színházi előadásokon túl a korabeli filmekről is közölt kritikát. A

26 HATVANY Lili a *Tehetségavatás* rovatban. Színházi Élet XXII(1932). 36. sz. 84. Online elérhető: https://adt.arcanum.com/ro/view/SzinhaziElet_1932_36/?pg=0&layout=s. (Utolsó megtekintés: 2025. 06. 07.)

27 HATVANY Lili: *Hatvany Lili színházi levele*. Színházi Élet XXIV(1943). 12. sz. 13. Online elérhető: https://adt.arcanum.com/ro/view/SzinhaziElet_1934_12/?pg=0&layout=s. (Utolsó megtekintés: 2025. 06. 07.)

szerzőnő tehát filmkritikusként is elismert volt, amely szerepét a *Színházi Élet* következő, nem mindennapi híre is alátámasztja:

„A pesti filmszakma egyik ismert jogásza keresett fel bennünket. A *Színházi Élet* egyik régebbi számát kérte, mert a bíróság egy filmperben elrendelte Hatvany Lili kritikájának bemutatását, annak eldöntésére, vajjon a film tényleg olyan rossz-e, mint ahogyan azt az alperes mozi állítja”.²⁸

A Hatvany-kritikákat ennek értelmében tehát nemcsak a *Színházi Élet* előfizetői és a szakmabeliek, de az irodalmi szakmán kívül tevékenykedők is mérvadónak, relevánsnak tartották, méghozzá olyannyira, hogy az egyik írása bizonyítékként szolgálhatott egy korabeli filmperben is.

HATVANY LILI KORABELI PORTRÉI

Pályafutása alatt több írás készült Hatvany Liliről, és a *Színházi Élet* hasábjain néhány, kollégái által írt portré is napvilágot látott róla – a korábbiakban elemzett munkáin túl ezen szövegek is tükrözik a szerzőnő világlátását, (alkotói) karakterét. Hunyady Sándor *A bárónő portréja* című, 1934-es cikkében Hatvany a *Színházi Élet* szerkesztőségében vállalt szerepéről, újságírói munkásságáról írt. A portréban több ízben hangsúlyozta, hogy a szerzőnőt – noha kétségkívül jártas a divatvilágban – fals gesztus pusztán szépségével és ruhakollekciókkal azonosítani. Ma már megkérdőjelezhető dicséretképp Hatvany Lili munkabírását és elkötelezettségét férfi kollégáiéhoz hasonlította, és egy, a szerkesztőségben hallott véleményt is felidézett róla:

„Hatvany (így említette a vezetéknevén, mint egy férfit) ideális munkatárs. Nem fitymál le semmiféle dolgot. Pontos, gyors, megbízható. Úgy lehet számítani rá, mint egy hibátlan kerékre az óraszerkezetben”.²⁹

28 *Hangos Heti Híradó*. Színházi Élet XXXIII(1933). 39. sz. 46. Online elérhető: https://adt.arcanum.com/ro/view/SzinhaziElet_1933_39/?pg=0&layout=s. (Utolsó megtekintés: 2025. 06. 07.)

29 HUNYADI Sándor: *A bárónő portréja*. Színházi Élet XXIV(1934). 46. sz. 15. Online elérhető: https://adt.arcanum.com/ro/view/SzinhaziElet_1934_46/?pg=0&layout=s. (Utolsó megtekintés: 2025. 06. 07.)

Harsányi Zsolt *Két ceruzarajz* című írása hasonló megállapításokkal dicsérte a szerzőnőt – a szöveg szerint Hatvany Lili ugyan írt már olyasmit életében, amiben nem volt igaza, de olyat, ami unalmas lett volna, sosem publikált.³⁰ A szerzőnő széles körű elismertségét a szerkesztőségbe érkezett olvasói véleménynyilvánítások és a *Színházi Élet* közvélemény-kutatásai is igazolták – 1933-ban egy kolozsvári olvasó fejezte ki saját és baráti köre Hatvany-rajongását,³¹ és egy 1934-es szavazópróbán arra is fény derült, hogy a szerzőnő a hetilap legnépszerűbb írója:

„A szerkesztőség büszkesége, az olvasóközönség kedvence. Tavaly szavazópróbát csináltunk a Színházi Élet előfizetői között, több kérdésben kértünk tanácsot és feltettük azt a kérdést is: kinek az írásait szereti legjobban a közönség? Óriási szótöbbséggel ő lett az első”.³²

Az idézett portréfoslányok további részletekkel egészítik ki azt a képet, amely a *Színházi Élet* írásai alapján Hatvany Lili drámaírói, lapszerkesztői és divattanácsadói munkásságáról kirajzolódik előttünk: az írónő úgy volt a húszas évek egyik legnépszerűbb *socialite*-ja, hogy közben elképesztő munkabírással tevékenykedett mint újságíró, és alappillérévé vált a hetilap szerkesztőségének, munkaközösségének.

ÖSSZEGZÉS

A *Színházi Élet* 1918 és 1938 között napvilágot látott írásai, illetve az *Öltözködés és divat* elemzett művei tanúbizonyságot tesznek Hatvany Lili sokoldalú alkotói mivoltáról, fölillantják szerzői munkásságának sokrétűségét. Az életmű terjedelmességének fényében kutatásom csupán mikrokutatásként értelmezhető: már csak az általam vizsgált hetilapban rengeteg olyan további szöveg szerepel, amelynek vizsgálata árnyaltabb képet eredményezhet a húszas években tevékenykedő drámaszerző világlátásáról. A témát korántsem sikerült kimerítenem, a kutatást folytathatónak tartom. Úgy vélem, hogy a továbbiakban termékeny lenne részletesebben írni Hatvany Lilinek a *Színházi Élet* szerkesztőségében vállalt szerepéről, a drámaírói és azok (ma-

30 HARSÁNYI Zsolt: *Két ceruzarajz*. Színházi Élet XXVI(1936). 4. sz. 8. Online elérhető: https://adt.arcanum.com/ro/view/SzinhaziElet_1936_04/?pg=0&layout=s. (Utolsó megtekintés: 2025. 06. 07.)

31 Szerkesztői üzenetek. Színházi Élet XXIII(1933). 4. sz. 146. Online elérhető: https://adt.arcanum.com/ro/view/SzinhaziElet_1933_04/?pg=0&layout=s. (Utolsó megtekintés: 2025. 06. 07.)

32 KÁLMÁN Jenő: *Helyszíni közvetítés a Színházi Élet szerkesztőségéből*. Színházi Élet XXV(1935). 43. sz. 76. Online elérhető: https://adt.arcanum.com/ro/view/SzinhaziElet_1935_43/?pg=0&layout=s. (Utolsó megtekintés: 2025. 06. 07.)

gyarországi, illetve amerikai) recepciójáról és talán még az általa írt szakácskönyvekről is. Jelen kutatás egyfelől láthatóvá tehet egy, a kánon által eddig mellőzött, de egyébként figyelemre méltó és releváns életművet, másfelől (párhuzamosan vizsgálva más korabeli női szerzők életével és műveivel) hosszú távon arra is választ adhat, hogy azon köztudatból kiesett nőszerzők, akik a második világháború idején éltek és alkotak, milyen világképpel és életművel rendelkeztek.

Záró gondolatként Hatvany Lili életrajzából idéznék, amely a *Színházi Élet* 1935-ös, jubileumi számában jelent meg:

„A háború alatt egyszer Svájcban jártam, egy berni szállodában. Az ott látottak olyan érdekesek voltak, hogy cikkben szerettem volna azokról beszámolni. A cikk csak párbeszéd alakjában sikerült és lassanként darab lett belőle, melyet a legbátrabb igazgató: Bárdos dr. adott elő a Belvárosi Színházban. Azóta – bár úgy a jobb-, mint a baloldali lapok kritikusai páratlan igyekezettel iparkodnak lebeszélni az írásról és még a tanári intőkonferenciánál is erősebben bélyegzik meg szerény műveimet – írok tovább. Az olvasók meg színházlátogatók, meg a külföld jól bánnak velem és az emberi természet gyarló és inkább hisz a jó szónak, mint a szidalomnak. Főleg, mert titokban szent meggyőződése, hogy a jó szónak van igaza”.³³

FASHION ADVISOR AND CRITIC: PORTRAIT OF BARONESS LILI HATVANY BASED ON ARTICLES OF *SZÍNHÁZI ÉLET*

Keywords: *Hatvany Lili; fashion consultant; Színházi Élet; critic; 1920's Hungary*

Lili Hatvany was a leading newspaper editor, playwright and critic in 1920's Hungary, who, despite her works relevant to theatre and press history, did not become part of the Hungarian literary canon. Her work as a playwright extended far beyond the borders of Hungary and Europe: in addition to her successes in Hungarian theatres, her plays have been performed hundreds of times on Broadway in New York. Lili Hatvany was present at all the representative events of high society, she attended the greatest fashion shows in Pest and Paris – the fashion icon shared her experiences and suggestions with her readers in articles that can now be read as documents of historical period and social class. Her career as a fashion consultant and critic is intertwined with *Színházi Élet*, of which she was a popular author and editor. The aim of this study is to create a portrait of Lili Hatvany based on articles of *Színházi*

33 HATVANY Lili: *Írok tovább...* Színházi Élet XXV(1935). 43. sz. 112. Online elérhető: https://adt.arcanum.com/ro/view/SzinhaziElet_1935_43/?pg=0&layout=s. (Utolsó megtekintés: 2025. 06. 07.)

Élet, written between 1918 and 1938. On the one hand, this portrait may make visible the forgotten author, on the other hand, it may justify the rehabilitation of her articles and dramas, and the future research of her reception in Hungary and America.

CONSULTANTĂ DE MODĂ ȘI CRITIC: PORTRET AL BARONESEI HATVANY LILI BAZAT PE ARTICOLE DIN *SZÍNHÁZI ÉLET*

Cuvinte-cheie: *Hatvany Lili; consultantă de modă; Színházi Élet; critic;
Ungaria anilor 1920*

Lili Hatvany a fost o importantă editoare de ziar, dramaturgă și critic în Ungaria anilor 1920, care, în ciuda lucrărilor sale relevante pentru istoria teatrului și a presei, nu a devenit parte a canonului literar maghiar. Activitatea sa ca dramaturgă s-a extins mult dincolo de granițele Ungariei și ale Europei: pe lângă succesele sale în teatrele maghiare, piesele sale au fost jucate de sute de ori pe Broadway, la New York. Lili Hatvany a fost prezentă la toate evenimentele reprezentative ale înaltei societăți, a participat la cele mai mari prezentări de modă din Pesta și Paris – *fashion icon*-ul și-a împărtășit experiențele și sugestiile cu cititorii săi în articole care pot fi citite acum ca documente ale perioadei istorice și ale clasei sociale. Cariera sa de consultantă de modă și critic este legată de revista *Színházi Élet*, al cărui a fost autor și redactor popular. Scopul acestui studiu este de a crea un portret al lui Lili Hatvany pe baza articolelor din *Színházi Élet*, scrise între 1918 și 1938. Pe de o parte, acest portret poate face vizibilă autoarea uitată, pe de altă parte, poate justifica reabilitarea articolelor și dramaturgiei sale, precum și cercetarea viitoare a receptării sale în Ungaria și America.